

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-3-79-10>

УДК 343.14

Кудрявцев Є.В.

Дніпропетровський національний університет
імені Олеся Гончара

ОСНОВНІ ЕТАПИ РОЗВИТКУ АМЕРИКАНСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Анотація. У статті розкриваються актуальні проблеми та основні етапи розвитку системи американського кримінального судочинства та компетенції правоохоронних органів США, уповноважених на здійснення досудового кримінального провадження. Сьогодні в усьому світі досить гостро стоїть питання належного забезпечення прав учасників судового процесу, а також дотримання належної процедури судочинства. Тому виникає потреба у вивченні досвіду вирішення зазначених проблем. Цікавим і повчальним у цьому сенсі є законодавство та судова практика США щодо дотримання та подальшого розвитку конституційних основ кримінального судочинства. Правова система США є доволі складною і своєрідною. У ній співіснують практично на «паритетних началах» федеральна правова система і система штатів (так званий «правовий дуалізм»).

Ключові слова: Кримінальний процес, Конституція, кодекс, закон, кримінальне спостереження, правова система, Сполучені Штати Америки, впровадження, кримінальне судочинство.

Kudriavtsev Ievgen

Oles Honchar Dnipro National University

MILESTONES IN DEVELOPMENT OF THE U.S. CRIMINAL JUSTICE

Summary. The article highlights topical issues and the milestones of development of the U.S. criminal justice system and the competence of the U.S. law-enforcement bodies authorized to conduct pre-trial criminal proceedings. Today, there is much concern about an issue of a proper enforcement of rights of trial participants and adherence to a due judicial proceeding. Therefore, there is a need to study experience of the other countries in solving the mentioned issues. The U.S. laws and judicial practice in respect of the compliance and further development of constitutional foundations of criminal justice are interesting and informative regarding the said issue. The US legal system is quite complicated and particular. It enables coexistence of the federal legal system and the system of the states on a "parity basis" almost (the so-called "legal dualism"). An unwritten law, which the federal courts develop and apply, is very commonly used and reputable. In respect of the interpretation of the U.S. Constitution and the guarantee of individual rights established by it, including in criminal proceedings, the federal precedents have a paramount importance. In other words, there are inter-type differences in the procedural systems of common and continental law countries (at the level of functioning methods). The switch from a mainly pre-trial criminal proceedings to a primarily trial one does not in any way mean automatic imitation of Anglo-Saxon criminal-procedural models, since no one has yet theoretically proven that such switch is impossible within the continental criminal procedure tradition. Therefore, the merger of criminal proceedings into one type, as well as the dominance of one type of proceedings over another, can hardly be expected in the near historical perspective. Previously, the procedure of pre-trial investigation of crimes was conducted in such organizational and legal forms, where these actions were qualified as law enforcement and intelligence operations and could be conducted only by authorized criminal intelligence units. Therefore, the special procedural status raises the need for a detailed scientific study of the criminal justice system of the United States of America, aiming at putting it into practice of criminal procedure activity.

Keywords: Criminal proceedings, Constitution, code, law, criminal examination, legal system, the United States of America, implementation, criminal justice.

Постановка наукової проблеми та її значення. Зазначена проблема не була об'єктом спеціального дослідження ні в зарубіжній «ні у вітчизняній юридичній науці. Окремі аспекти конституційних основ кримінального судочинства США знайшли відображення у праці відомого американського правознавця В. Бернхема "Вступ до права та правової системи США". перекладений українською мовою у 1999 р. Виходячи з суто наукових та практичних міркувань, можна зазначити, то дослідження конституційних основ кримінального судочинства США є досить актуальним.

Стаття I розділ 9 Конституції США забороняє Конгресу, а ст. I, розд. 10 – законодавчим зборам штатів приймати закони "exposi facto", тобто такі, які б мали зворотну дію і встановлювали кримінальну відповідальність за вчинки, котрі до прийняття нових законів не вважалися злочинами.

Отже, Конституція визначає чинність кримінальних законів у часі, вона також визнає давнє положення загального права, відомого під назвою "Habeas Corpus", що у перекладі з латини означає: "взяти тіло". На практиці це положення означає – звільнення за наказом суду особи з-під незаконного арешту. Конституція встановлює, що припинення чинності "Habeas Corpus" може бути здійснено тільки у разі повстання, або у разі появи загрози суспільній безпеці. Упродовж усієї історії розвитку США припис "Habeas Corpus" був важливим засобом у попередженні несправедливого покарання. За всю історію США чинність "Habeas Corpus" призупинялась тільки двічі: у роки громадянської війни Півдня і Півночі та у роки другої світової війни (на Гавайських островах).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою написання статті стали

праці провідних вітчизняних і зарубіжних учених, у яких розроблено теоретико-прикладні і методологічні засади функціонування системи кримінального судочинства. Найбільш значущими є праці К.В. Ангонова, О.М. Бандурки, В.Д. Берназа, В.Г. Гончаренка, Е.О. Дідоренка, Є.Д. Лук'янчикова, С.С. Овчинського, В.Ю. Шепітька, О.О. Южно.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, більша частина науковців у своїх працях акцентує увагу на конкретних етапах або видах американського кримінального судочинства. Питання дослідження загальної судової системи Сполучених Штатів Америки та кримінального судочинства в цілому є недостатньо вивченими.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є вивчення та дослідження розвитку американського кримінального судочинства.

Виклад основного матеріалу. Чинне кримінально-процесуальне законодавство США не передбачає інституту порушення кримінальної справи. Вирішення заяв і повідомлень про злочин відбувається в рамках порушення кримінального спостереження [1, с. 28] (переслідування) [2, с. 95].

Правом порушення кримінального спостереження (переслідування) законодавство Сполучених Штатів формально наділяє потерпілого від злочину, фактично ж переважна більшість злочинів виявляється органами поліції, а також атторнейською службою, які і порушують кримінальне спостереження (переслідування), здійснюють досудове провадження. Від останніх, до речі, залежить нерідко і доля кримінального переслідування, порушеного потерпілим, залежно від того, чи знайдуть вони необхідним узяти участь у вже заведеному кримінальному провадженні.

Атторнейська служба (від слова «атторней», тобто повірений – особа, що здійснює правозастосовчу діяльність від імені і в інтересах довірителя, яким може виявитися, наприклад, федеральний уряд, уряд штатів чи орган місцевого самоврядування, тощо) має досить розгалужену систему.

Федеральна атторнейська служба об'єднує у собі Генерального атторнея (зазвичай, – це міністр юстиції), його помічників та окружних генерал-атторнеїв (у середньому, по одному генерал-атторнею на 2-3 штата). Усі вони призначаються на посади Президентом США за попереднім погодженням із Сенатом Сполучених Штатів Америки терміном на 4 роки.

Майже в усіх штатах (за виключенням п'яти) атторнеї обираються населенням на той же термін, решта призначається губернатором штата або генерал-атторнеєм.

Генерал-атторнеї штатів призначаються губернаторами штатів або обираються населенням на 2-4 роки.

Місцеві (окружні) атторнеї зазвичай не підпорядковані генерал-атторнею штата і майже не залежать від нього (як і останній – від федеральної влади).

Атторнеї багатонаселених міст і великих адміністративно-територіальних одиниць мають у своєму розпорядженні спеціальні слідчі під-

розділи, що формуються з числа штатних співробітників атторнейської служби міста (населеного пункту) чи поліцейських, тимчасово переданих атторнею в його розпорядження.

Атторнеї мають досить широкий спектр повноважень порівняно з будь-якою посадовою особою, обов'язком якої є примусове виконання закону. Він, зокрема, самостійно приймає рішення про порушення кримінального спостереження (переслідування) або його закриття, навіть коли справа знаходиться у стадії судового розгляду, при цьому йому не обов'язково виносити відповідну про це постанову чи мотивувати, узгоджувати своє рішення, чиї б інтереси (особи, штата чи держави в цілому) воно не зачіпало.

У безпосередньому віданні Генерального атторнея США знаходяться контррозвідка й політичні пошук [3, с. 172–173]. Отже, як бачимо, атторнейській службі властиві функції, які виходять далеко за межі повноважень органів прокуратури. Водночас, зазначимо, що порушення кримінального спостереження, здійснення кримінального провадження займають чи не найважливіше місце у діяльності атторнейської служби США.

Загальна чисельність поліції США сягає майже 700 тис. осіб, дві третини з яких – це співробітники органів і підрозділів місцевої поліції. Кожен штат має органи федеральної поліції і поліції штату.

До органів федеральної поліції США відносяться також і Федеральне бюро розслідувань (ФБР), формально підпорядковане Міністерству юстиції США, фактично ж – незалежне ніяк від останнього і йому не підзвітне (слід у зв'язку з цим підкреслити, що ФБР було утворено 1 липня 1908 року Генеральним атторнеєм США Ч. Бонапартом (за згодою Президента Сполучених Штатів Т. Рузвельта і всупереч волі Конгресу США; до 1935 року воно носило назву Бюро розслідувань [4, с. 121]).

ФБР виконує функції кримінальної й переважно політичної поліції, є головною контррозвідувальною службою США і має свої представництва (відділення й агентства) в кожному штаті, а також у великих містах і населених пунктах країни. До юрисдикції ФБР віднесено збір інформації про найбільш небезпечні злочини проти національної безпеки і держави, порушення щодо них кримінального спостереження та здійснення досудового провадження.

Правова система США є доволі складною і своєрідною. У ній співіснують практично на «паритетних началах» федеральна правова система і система штатів (так званий «правовий дуалізм»). Федеральне кримінально-процесуальне, як і все американське право, становить сукупність норм як писаного, так і неписаного права.

До перших насамперед належать норми, що містяться у таких нормативно-правових актах:

1. Конституція США – у первинному тексті даного акта кримінально-процесуальних норм небагато:

– щодо особливих умов притягнення до кримінальної відповідальності конгресменів;

– про правила обмеження дії інституту «Хабес корпус», сутність якого полягає у встановленні судового контролю за законністю та обґрунтованістю арештів;

– про заборону видавати закони, що мають зворотну силу;

– про умови доказування зради США;

– про порядок видачі осіб, які вчинили злочини на території одного штату, на вимогу органів влади іншого штату;

– про обов'язок суддів штатів підкорятися федеральним законам. Більшість норм, які мають кримінально-процесуальний характер, містяться у перших поправках до Конституції («Біллі про права»).

У них закріплено:

– гарантії законності та обґрунтованості обшуків і арештів;

– право на розгляд справи за певних умов з участю присяжних засідателів;

– заборону двічі притягувати до відповідальності за один і той самий злочин;

– неприпустимість примусу свідчити проти самого себе;

– право користуватися допомогою адвоката для захисту;

– право мати очну ставку зі свідками обвинувачення;

– заборону вимагати в обвинуваченого занадто велику заставу (як запобіжний захід);

– заборону позбавляти його життя, свободи або майна без законного судового розгляду.

2. Федеральні закони Конгресу США вперше було ухвалено у 1917 р. На сьогодні їх прийнято багато, але вести мову про ґрунтовну регламентацію питань кримінального судочинства не можна.

До найважливіших федеральних законів, що мають кримінально-процесуальне значення, належать такі:

– про забезпечення безпеки потерпілих, свідків та інших осіб, які сприяють розкриттю злочинів і викриттю винних;

– про гарантію вчасного розгляду кримінальних справ;

– про відшкодування завданої злочином шкоди;

– про ефективне застосування смертної кари;

– про насильницькі злочини проти жінок; –

про посилення боротьби з тероризмом.

Окремого закону чи кодексу, присвяченого регламентації кримінально-процесуальній діяльності, у США немає. Федеральні органи влади надають перевагу підзаконним актам і нормам неписаного права.

До підзаконних актів, що містять кримінально-процесуальні норми, належать:

1. Акти Верховного Суду США. Цьому органу чинним законодавством делеговано істотні повноваження щодо регламентації правил кримінального судочинства. Акти Верховного Суду США за юридичною силою прирівнюються до законів, а іноді навіть мають і більшу силу.

2. Виконавчі накази Президента США, якими він як головнокомандуючий встановлює, змінює чи доповнює правила судочинства у справах, підвідомчих правоохоронним органам, що діють у структурах, які підзвітні Міністерству оборони США або Начальнику служби берегової охорони (прикордонних військ). Зокрема, Президент США видає настанову для військових судів, що, власне, виконує функцію кримінально-процесуального кодексу для органів військової юстиції.

3. Накази та інструкції генерального атторнея США, зокрема з питань діяльності федеральних прокурорів, а також ФБР та інших підрозділів департаменту юстиції США, що розслідують кримінальні справи [5, с. 298–302].

Неписане право, яке створюють і застосовують федеральні суди, є дуже поширеним і має високий авторитет. Із питань тлумачення Конституції США і встановлених нею гарантій прав особи, в тому числі й в кримінальному судочинстві, федеральні прецеденти мають пріоритетне значення. Найвідомішими прецедентами є у наступних сферах:

– про вилучення з числа доказів визнання своєї вини обвинуваченим, яке він зробив після відмови йому у побаченні із захисником (таким прецедентом стала справа Ескобедо, 1964 р.);

– про недопустимість використання доказів, отриманих із порушенням встановлених Конституцією США гарантій законності проведення обшуку і вїмки (прецедентом стала справа Менна, 1961 р.);

– про надання матеріально не забезпеченим засудженим судами штатів копій необхідних документів безоплатно, якщо засуджені мають намір оскаржити вирок (прецедент – справа Гріффіна, 1956 р.);

– про недопустимість використання у суді заяв обвинуваченого, якщо йому під час перебування під вартою не було роз'яснено право не відповідати на запитання, оскільки отримана інформація в подальшому може бути використана проти нього; право мати захисника і право мати безоплатного захисника, якщо він не в змозі оплатити витрати, пов'язані із запрошенням захисника; при цьому тягар доказування того, що обвинувачений відмовився від права не відповідати на запитання, покладено на сторону обвинувачення (найвідоміший прецедент – справа Міранди, 1966 р.).

Кримінально-процесуальне право у штатах багато в чому подібне до федерального. У кожному штаті є власна конституція, що містить принципові положення для всіх галузей права, зокрема й для кримінального судочинства. Наприклад, положення щодо підсудності кримінальних справ, про порядок проведення інструктування присяжних, про умови здійснення попереднього розгляду справи суддею та інші.

Кримінально-процесуальне законодавство складається із законодавчих актів, прийнятих у різний час для регламентації лише процесуальних питань (закони та кримінально-процесуальний кодекс), та законів, прийнятих із інших питань, що містять норми, регламентуючі окремі питання провадження у кримінальних справах. Такі закони, як правило, об'єднані у відповідних розділах зводу законів, який існує та діє практично у всіх штатах. Серед підзаконних актів штатів особливе значення мають судові правила, схожі на відповідні федеральні правила [6, с. 141–144].

Вагомим джерелом Кримінально-процесуального права є норми неписаного права, тобто прецедентне право. Ці норми формують і створюють суди штатів шляхом постановлення рішень із питань, не регламентованих чинним законодавством, з наступним поширенням цих рішень на аналогічні ситуації у справах (правозастосуваль-

ні судові прецеденти). Внаслідок різноманіття життєвих ситуацій норми неписаного права стають великий масив.

Причому у різних штатах однакові або аналогічні ситуації у кримінальних справах іноді вирішуються по-різному. Це стало підставою для запровадження механізмів, які усували розбіжності у правовій регламентації, а також дублювання.

На сьогодні таких механізмів існує три:

1) визнання Верховним судом США недійсними таких джерел права штатів, які суперечать приписам Конституції США;

2) підготовка Інститутом американського права так званих модельних кодексів;

3) розробка Національною конференцією уповноважених з уніфікованих правових актів штатів (до їх числа від кожного штату входять професори університетів, судді, адвокати, прокурори, юристи – всього 200–300 чоловік) проєктів уніфікованих законів і наступне їх ухвалення законодавчими зборами штатів.

У наш час у сфері кримінального судочинства велике значення для практичного застосування мають наступні проєкти уніфікованих актів:

– Уніфікований акт про правила доказування 1974 р.;

– Уніфікований акт про концепцію шкоди потерпілим від злочинів 1973 р.;

– Уніфіковані правила кримінального процесу 1987 р.;

– Уніфікований акт про судове затримання 1990 р.;

– Уніфікований акт про видачу злочинів.

Норми і принципи міжнародного права. До цих джерел права у США правозастосовці ставляться досить консервативно. Якщо в інших державах норми міжнародного права повинні застосовуватись (після ратифікації відповідних

угод), безпосередньо і без інкорпорування їх у національне законодавство, то в США традиційно продовжують орієнтуватись на підходи, згідно з якими норми міжнародного права повинні застосовуватись всередині країни тільки після впровадження їх у національне законодавство. До того ж ратифіковані США міжнародні договори не зумовлюють автоматичного скасування положень як федерального, так і права, що діє в окремих штатах [7, с. 111–112].

Висновки і пропозиції. Отже, можемо зробити висновки що особливостями досудового кримінального провадження за законодавством США є те, що його основним завданням визначено виключно звинувальний ухил – збір даних, що підтверджують факт злочину та винуватість у ньому з боку підозрюваної особи. Відшукання й збір відомостей, що виправдовують чи пом'якшують відповідальність за злочин, є справою або самого підозрюваного (обвинуваченого), або його захисника, якщо він бере участь у кримінальному провадженні.

Підсумовуючи, підкреслимо, що матеріали, зібрані працівниками поліції під час порушення кримінального спостереження (переслідування) та здійснення кримінального провадження щодо підозрюваного у вчиненні злочину, самі по собі не мають доказової сили для суду – вони призначаються переважно лише для обвинувача як матеріали для підтримання ним обвинувачення в суді. Водночас, ці ж самі дані можуть бути сприйняті судом й покладені в основу обвинувального вироку, якщо поліцейський детектив чи співробітник ФБР даватимуть суду свідчення щодо виявлених ними фактів чи обставин, у тому числі з пред'явленням при цьому згаданих вище «добровільних показань» чи «добровільних заяв» підозрюваних осіб.

Список літератури:

1. Сервецький І.В., Кислий А.М., Підюков П.П. Теоретичні, правові та організаційні аспекти діяльності ОВС з розгляду заяв і повідомлень про злочини на першій стадії кримінального процесу : монографія / за заг. ред. С.М. Гусарова. Київ, 2010. 210 с.
2. Михеєнко М.М., Шибико В.П. Уголовно-процессуальное право Великобритании, США и Франции : учеб. пособие. Киев, 1988. 187 с.
3. Гуценко К.Ф. Уголовный процесс основных капиталистических государств (Англия, США). Вып. I. Москва, 1969. 208 с.
4. Калиновский К.Б. Уголовный процесс современных зарубежных государств. Петрозаводск : ПГУ, 2000. 48 с.
5. Гончаренко В.Д. Історія держави і права зарубіжних країн : хрестоматія / за ред. В.Д. Гончаренко, О.Д. Святоцький, М.М. Страхов. Київ : Ін Юре, 2002. 664 с.
6. Молдован В.В. Порівняльне кримінально-процесуальне право: Україна, ФРН, Франція, Англія, США. Київ : Юрінкомінтер, 1999. 40 с.

References:

1. Servetskiy, I.V., Kyslyy, A.M., & Pidukov, P.P. (2010). *Teoretychni, pravovi ta organizacijni aspekty diyalnosti OVS z rozglyadu zayav i povidomlen pro zlochyyny na pershij stadiyi kryminalnogo procesu* [Theoretical, legal and organizational aspects of operation of the Internal affairs bodies considering consideration of statements and reports about crimes in the first stage of criminal proceedings] (Monograph) (eds. Gusarova S.M.). Kyiv. (in Ukrainian)
2. Mikheenko, M.M., & Shibiko, V.P. (1988). *Ugolovno-protsessual'noye pravo Velikobritanii, SSHA i Frantsii* [Criminal Procedure Law of Great Britain, the USA and France] (Textbook). Kyiv. (in Ukrainian)
3. Gutsenko, K.F. (1969). *Ugolovnyiy protsess osnovnyih kapitalisticheskikh gosudarstv (Angliya, SSHA)* [The criminal proceedings of the main capitalist states (England, the USA)], vol. 1. Moscow. (in Russian)
4. Kalinovskiy, K.B. (2000). *Ugolovnyiy protsess sovremennyih zarubezhnyih gosudarstv* [The criminal proceeding of modern foreign states]. Petrozavodsk: PSU. (in Russian)
5. Goncharenko, V.D. (2002). *Istoriya derzhavy i prava zarubizhnykh krayin* [History of the state and law of foreign countries] (Chrestomathy) (eds. Goncharenko V.D., Svyatotskiy O.D., Strakhov M.M.). Kyiv: In Yure. (in Ukrainian)
6. Moldovan, V.V. (1999). *Porivnyalne kryminalno-procesualne pravo: Ukrayina, FRN, Franciya, Angliya, SSHA* [Comparative Criminal Procedure Law: Ukraine, Germany, France, England, USA]. Kyiv: Yurinkominter. (in Ukrainian)